

Діаграма 1. Розподіл дворян Чернігівського намісництва по частинам Родословної книги

«іноземних» претендували переважно ті родини, які вели свій родовід від шляхетських фамілій Речі Посполитої XVII – першої половини XVIII ст. В Чернігівському намісництві на цю роль претендувало 52,5 % претендентів (2903 родини). Сама їх поява була визначальною поступкою з боку влади на користь української еліти, оскільки до цього часу формула «в Малоросії дворян немає» відсікала переважну більшість її представників від імперського вищого стану як на юридичному так, і на побутовому рівнях.

Дворяни, записані до другої та третьої частин, обґрунтовували свій дворянський статус на основі військової або цивільної служби. Разом вони складали 47,4 % від загального числа дворян (2622 родини). Причому зважаючи на те, що на момент створення книг пройшло зовсім небагато часу від ліквідації війська Гетьманщини (1783 р.) та адміністративної реформи, яка замінила автономні військово-адміністративні інституції імперськими органами (1781 р.), під службою розумілась не лише імперська служба, але й служба в апараті Гетьманщини. Не дивно, що переважна більшість (97 %) з числа «вислужених» дворян потрапила до другої частини. Воснізований апарат Гетьманщини не забезпечував простору для кар'єри цивільних службовців. Юридичне оформлення українського «служивого» дворянства також можна розглядати значним кроком імперської влади назустріч очікуванням української еліти, адже до 60-х рр. XVIII ст. чини козацької адміністрації, не включені до Петровської рангової таблиці, не давали юридичного права на дворянство Російської імперії.

Посилання

1. Кабузан В. М. Изменение в численности, удельном весе и размещении дворянства в России в 1782-1858 гг. / В.М. Кабузан, С.М. Троицкий // История СССР. – 1971. – № 4. – С. 153-169.
2. Свербигуз В. Старосвітське панство / В. Свербигуз. – Варшава : [б. и.], 1999. – 248 с.
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі ІР НБУ), ф. VIII, од. зб. 528, ч. 1-4.
4. ІР НБУ, ф. VIII, од. зб. 533, 534.

Дудченко Г.Н. Статусные ориентации претендентов на российское дворянство с Левобережной Украины в 1780-90-х гг. (на материалах родословных книг дворянства Черниговского наместничества)

В статье освещаются особенности нобилитационных про-

цессов украинской элиты в конце XVIII в. Сквозь призму статистики характеризуются статусные ориентации украинских претендентов на русское дворянство. На основе анализа родословных книг дворянства Черниговского наместничества определяется количественный и качественный состав претендентов на российское дворянство из Левобережной Украины.

Ключевые слова: дворянство, нобилитация, статусная ориентация, элита, родословная книга, дворянский род.

Dudchenko H.M. Status orientations of applicants on the Russian nobility from Left-bank Ukraine in 1780-90th (on materials of genealogical books of the nobility of Chernigov region)

In the article light up the features of nobilit processes of the Ukrainian elite at the end of the XVIII century. Through the prism of statistics the status orientations of the Ukrainian applicants are characterized on the Russian nobility.

Key words: nobility, status orientation, elite, genealogical book, nobiliary family.

02.04.2013 р.

УДК 94 (477.15) «17/18»

Б.О. Галь

КОМПЛЕКТАЦІЯ КАДРІВ ГОРОДНИЧИХ МАЛОРОСІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

У статті висвітлюються особливості процесу комплектації кадрів городничих Малоросійської губернії (1797-1800).

Ключові слова: губернія, місто, поліція, городничий, призначення, заміщення.

Історія місцевих поліцейських структур Російської імперії на зламі XVIII-XIX ст. являє собою питання одночасно цікаве і складне для дослідження. Нечітка правова визначеність статусу і майже повна невизначеність кола повноважень поліціантів, відсутність формальних і, навіть, неформальних правил взаємодії з місцевим населенням, несталий склад керівних/контролюючих органів ставлять до часу під сумнів спроби будь-яких узагальнень і, навпаки, привертають особливу увагу до прецедентів, зокрема, малоросійських.

Фрагментарне вивчення проблеми було започатковане російськими поліцейськими чиновниками, правознавцями та істориками кінця XIX – початку XX ст. і після значної перерви відновилося лише в останні п'ятнадцять років [2; 13; 4; 11; 14; 3; 31]. На матеріалі Лівобережної України питання комплектації павлівського корпусу городничих донедавна спеціально не досліджувалось, але неодноразово принагідно згадувалось у зв'язку з сюжетами про відкриття Малоросійської губернії, долю лівобережних міст-фортець на зламі XVIII-XIX ст., ревізію малоросійського воєнного генерал-губернатора О.А. Беклешова навесні – влітку 1799 р.

[7; 10; 30; 12; 1; 6; 28; 9].

Дана публікація має на меті визначити принаймні частину персоналій лівобережних городничих павлівської доби¹, відтворити управлінську логіку їх призначень/заміщень і проілюструвати її за допомогою листування управляючого Малоросійською губернією І.П. Салтикова з малоросійськими цивільним губернатором Я.Л. Бакуринським і Малоросійським губернським правлінням (1797).

Формування корпусу лівобережних городничих павлівської доби тісно пов'язане з проведенням адміністративно-територіальної реформи 1796-1797 рр. [25, 212-213, 706-710]. Норми височайше затвердженої доповіді Урядуючого Сенату «О назначении границ Губерниям: Новороссийской, Киевской, Минской, Волынской, Подольской и Малороссийской, и о разделении их на уезды» від 29 серпня 1797 р. передбачали збереження статусу повітових центрів новоутвореної Малоросійської губернії за 18 містами чотирьох ліквідованих намісництв:

- Золотоноша, Козелець, Лубни, Переяслав, Пирятин (колишнього Київського намісництва);
- Глухів, Мглин, Новгород-Сіверський, Сосниця, Стародуб (колишнього Новгород-Сіверського намісництва);
- Гадяч, Конотоп, Ніжин, Прилуки, Ромни, Чернігів (колишнього Чернігівського намісництва);
- Полтава, Хорол (колишнього Катеринославського намісництва).

Але ще до остаточного вирішення питання повітового поділу Малоросійської губернії Урядуючий Сенат указом від 23 квітня 1797 р. підтвердив управляючому Малоросійською губернією І.П. Салтикову і Малоросійському губернському правлінню «определенных от онаго чинов², долженствующих по новым штатам остаться при местах своих, от оных не отлучать, разве которые из них по каким либо причинам окажутся неспособными» (цит. за: **Додаток 6**).

Як наслідок, відомо напевно, що 10 з 16-ти городничих вищезгаданих міст (Гадяч, Глухів, Козелець, Конотоп, Ніжин, Пирятин, Полтава, Прилуки, Сосниця, Стародуб) були призначені за Катерини II, протягом доволі тривалого часу продовжували службу на тій самій посаді і у тому самому місті за Павла I, а городничі трьох міст із цих десяти (Пирятин, Прилуки, Стародуб) завершили перебування на посаді вже за правління Олександра I.

1. Основними джерелами інформації були «Месяцослов» за 1782-1835 рр., формулярні списки малоросійських городничих за 1800 р., «Малороссийский родословник» В.Л. Модзалевського [16-18; 15; 29; 19-23]. Певних і повних даних немає на сьогодні про час заміщень городничих Золотоноші, Кременчука, Лубен, Мглина, Переяслава, Ромен, Хорола, Чернігова.

2. Згідно норм «Учреждения для управления губерниями Всероссийской империи» (1775), які за Павла I зберегли дію, городничий призначався до кожного губернського і повітового міста Сенатом за поданням губернського правління.

Втім, у цих містах і в цей час мали місце і заміщення (до речі, ще до сенатського указу від 23 квітня 1797 р.), як-от призначення 5 січня 1797 р. І.В. Соболевського на місце новгород-сіверського городничого замість М.С. Меркозіна [29].

Ще в 2-х із названих 18-ти міст ситуативно збереглися посади комендантів, – городничі до Переяслава і Чернігова не були передбачені, хоча за штатами 1796 р. фортеці там і були ліквідовані (про це докладніше див.: [6]).

Питання про призначення городничих на місце комендантів спровокувала Воєнна колегія, яка відмовилася асигнувати кошти на видатки комендантів, оскільки «оба сии Комменданты имеют дела по большей части ведомства гражданского Начальства», а тому «предоставила находящимся при них чинам жалованья и на расходы деньги требовать из статской суммы» [26, 613]. Відповідно спочатку управляючий Малоросійською губернією І.П. Салтиков (1797), а потім малоросійський цивільний губернатор М.П. Миклашевський (1798) клопотали про призначення городничих до Переяслава і Чернігова.

Посади останніх двох комендантів на Лівобережній Україні було ліквідовано згідно з височайше затвердженою доповіддю Урядуючого Сенату «Об определении в некоторые города Городничих и о жалованье им» від 12 квітня 1799 р. Втім, варто зауважити, що не беручи до уваги джерела фінансування, місцева влада не бачила суттєвої різниці у посадах городничих і комендантів, як-от це видно з припису малоросійського генерал-губернатора П.О. Румянцова від 1787 р.: «В уездных городах городничие, как отправляющие должность коменданта» [цит. за: 30, 389].

Крім названих 18-ти міст, які зберегли статус повітових центрів, ще 2-м містам цей статус було поновлено, – йдеться про Кременчук, колишнє містечко Градизького повіту Катеринославського намісництва, і Зіньків, колишнє містечко Гадяцького повіту Чернігівського намісництва (втратили повітовий статус відповідно у 1789 і 1791 рр.).

В разі створення/відновлення повітового центру нова/відтворена посада городничого заміщалась призначенням або відставних чиновників, або «по вновь подтвержденному высочайше штату Малороссийской Губернии без помещения остающихся и достойных занять то место», фактично переведенням зі скороченої посади або заштатного міста [цит. за: **Додаток 7**].

Так, управляючий Малоросійською губернією І.П. Салтиков в листі від 13 березня 1797 р. наказував малоросійському цивільному губернатору Я.Л. Бакуринському: «В Зенькове, так как в нем назначено быть Повету, имеете Ваше Превосходительство по причине многолюдства, частых торгов в нем бываемых и большой проезжей дороги, на которой он стоит, определит когонибудь для отправления

городнической должности, избрав к тому человека, который бы имел для сего способности и особливо был бы честного поведения» [цит. за: **Додаток 2**]. Про активну роль управляючого Малоросійською губернією у цьому призначенні свідчить той факт, що 21 квітня 1797 р. І.П. Салтиков відхилив запропоновану малоросійським губернським правлінням кандидатуру колезького асесора М.В. Балясного, в минулому засідателя полтавського повітового суду і полтавського повітового судді (його було рекомендовано на посаду зінківського повітового скарбника) [27, арк. 73]. Натомість, 28 квітня 1797 р. зінківським городничим було призначено іншого кандидата – С.В. Нестеровського, який в день призначення отримав чин губернського секретаря [29].

Єдиним відомим на сьогодні випадком переведення до відтвореного повітового центру городничого заштатного міста є призначення колишнього градизького городничого Д.Л. Головіна кременчуцьким городничим.

До числа заштатних у складі Малоросійської губернії були переведені 15 міст:

- Остер (колишнього Київського намісництва);
- Нове-Місто, Короп, Кролевець, Погар, Сураж (колишнього Новгород-Сіверського намісництва);
- Березна, Борзна, Глинськ, Городня, Лохвиця (колишнього Чернігівського намісництва);
- Алексополь, Градизьк, Костянтиноград³, Миргород (колишнього Катеринославського намісництва)⁴.

Городничих заштатних міст було або відправлено у відставку, або переведено до іншого міста (як-от у випадку градизького городничого Д.Л. Головіна).

Крім того, в процесі формування території Малоросійської губернії 7 міст, 6 з яких тількино ввійшли до малоросійських намісництв за наслідками останніх поділів Речі Посполитої, було переведено до складу інших губерній:

- Богуслав, Васильків, Димер, Канів, Київ, Корсунь (із колишнього Київського намісництва до Київської губернії);
- Речиця (із колишнього Чернігівського намісництва до Мінської губернії) [25, 708].

В разі переведення міст до складу інших губерній городничі підпорядковувались новому

3. Цікаво, що у тексті височайше затвердженої доповіді Урядуючого Сенату «О назначении границ Губерниям: Новороссийской, Киевской, Минской, Волынской, Подольской и Малороссийской, и о разделении их на уезды» від 29 серпня 1797 р. Константиноград чомусь не згадано серед міст, статус яких змінено на «заштатне». Мабуть, помилки припустився упорядник доповіді, так само як у випадку зі Свеницею (замість Сосниці) і Димитром (замість Димера).

4. Із них Алексополь, Березна, Глинськ, Градизьк, Короп, Погар більше не мали статусу повітових центрів, натомість інші міста повернули його у 1802-1803 рр. при утворенні на місці єдиної Малоросійської губернії двох Малоросійських – Чернігівської та Полтавської і збільшенні у півтора рази кількості повітових центрів.

губернському начальству⁵.

За цією схемою наприкінці 1796 – у першій половині 1797 р. було сформовано корпус городничих Малоросійської губернії. Паралельно розпочався і відбувався протягом усього нетривалого павлівського правління інший процес – заміщення городничих, який особливо інтенсифікувався під час перебування на посаді управляючого Малоросійською губернією (малоросійського воєнного генерал-губернатора) двох осіб – І.П. Салтикова (08.01.-30.11.1797) та О.А. Беклешова (13.06.1798-25.06.1799).

В архівній справі «Предложения военного губернатора за 1797 г.» фрагментарно відкриті документи першої умовної «хвилі» заміщень, що припали на 1797 р., щодо відсторонення від посади і судового переслідування чотирьох городничих – глухівського, кременчуцького, прилуцького і речицького⁶ [27].

Ініціаторами заміщень виступали, як правило, міські думи, магістрати, місцеве купецтво та дворянство («целое общество»), як це видно на прикладах Глухова та Кременчука. Скарги надходили до губернського правління і звітди передавалися для розслідування до відповідного повітового суду, який у короткий термін або підтверджував, або спростовував обвинувачення. Ймовірно, в разі якщо повітовий суд знаходив підтвердження обвинувачень, справа передавалася далі до Малоросійського генерального суду, як про це можемо судити із формулярного списку прилуцького городничого Ю.С. Круковського [29]. Якщо суд виправдовував обвинуваченого, як у випадку з тим-таки прилуцьким городничим, він повертався до виконання своїх обов'язків (єдине, факт перебування під судом надалі фіксувався у послужних списках). Втім, навіть у випадку, коли доказів провини обвинуваченого не було, управляючий Малоросійською губернією залишав за собою право ставити перед губернським правлінням питання про невідповідність посаді згідно з нормою сенатського указу від 23 квітня 1797 р. («как по дошедшим до меня жалобам и сведениям действительно оказывается, что он с выполнением должности своей не умел соединить онаго доброхотства и человеколюбия, во всяком звании необходимых, и огорчая Граждан, которых общее спокойствие и личная каждого безопасность вверена его начальству, поступал противно, что принадлежит до обязанности

5. Втім, про призначення городничих до Богуслава, Василькова, Димера, Канева і Корсуна згідно іменного, даного Сенату, указу «Об учреждении, в Киевском и Черниговском Наместничествах уездных городов из местечек и об открытии там присутственных мест; об образе удовлетворения владельцов, коим местечки сии принадлежали; и о наполнении их потребными чиновниками» від 29 жовтня 1796 р. відомостей немає. Натомість, речицький городничий С.Г. Біловодський згадується вже у «Мясцослове» на 1796 р., тобто майже за рік до згаданого указу.

6. Припускаємо, що наслідком однієї зі справ цієї ж групи стало і призначення 1 січня 1798 р. правлячим посаду мглинського городничого титулярного радника О.Є. Маркова [29].

звання его в рассуждении жителей, 255^я статья высочайшаго учреждения для Управления Губерний; то я и предлагаю Правлению сему, разрешив его от всякой по другим делам подсудимости, уволить его куда он пожелает, и сие будет для него свойственным обстоятельству наказанием») (цит. за: **Додаток 5**).

Глухівський городничий Д.М. Шагаров, як видно з пропозицій управляючого Малоросійською губернією губернському правлінню від 31 липня і 1 вересня 1797 р., протиставив себе не лише міському голові і окремим місцевим дворянам, а й Глухівському повітовому суду («составляющие Глуховский уездный суд имея личные на него неудовольствия и входя на него с представлениями, не могут производить предписанного исследования учиненных им по должности упущений с тем беспристрастием, какового в таких случаях желать бы должно») [цит. за: **Додаток 8**]. Відтак, особливістю справи Д.М. Шагарова було призначення до складу повітового суду додаткових членів, «зазрению его себя неподвергающих», а також відсторонення на час слідства не лише самого городничого, а й його візаві глухівського міського голови з пропозицією обов'язки першого тимчасово виконувати офіцеру штатної команди⁷, а другого – обрати глухівській громаді. Вже після від'їзду І.П. Салтикова з Малоросії, черговим глухівським городничим 29 січня 1798 р. було призначено 23-річного титулярного радника П.І. Лузанова [29].

Скарги на кременчуцького городничого Д.Л. Головіна, як видно з листування управляючого Малоросійською губернією з цивільним губернатором і губернським правлінням, приносились іще до Катеринославського намісницького правління (тобто, ймовірно, ще за перебування Д.Л. Головіна на посаді градізького городничого), а по отриманні інформації про створення Малоросійської губернії і входження Кременчука до її складу кременчуцькі купці і міщани 14 січня 1797 р. подали скаргу вже до Чернігівського губернського правління.

Якщо у справі глухівського городничого згадується лише рапорт обвинуваченого, то кременчуцького городничого Д.Л. Головіна І.П. Салтиков викликав до Чернігова ще до офіційного розслідування справи Кременчуцьким повітовим судом («находится в Чернигове по приказанию моему Майор Головин, призванный к ответу в принесенных на него от Кременчугских граждан жалобах») [цит. за: **Додаток 3**].

Ймовірно, вже тоді було прийнято принципове рішення не довіляти, адже за сенатським указом від 19 липня 1783 р. в разі відпустки або судового переслідування посада городничого тимчасово доручалася штатному офіцеру губернської роти «дабы город без должного присмотра никогда не мог оставаться» [24, 982].

8. Цікаво було б віднайти тогочасні рапорти Д.Л. Головіна, – на пам'ять приходять схожий конфлікт з громадою борисоглібського городничого (Тамбовська губ.) поручика Рожанського, який пояснював невдоволення обивателів їх «неосвіченістю, тим, що стани купців та міщан не можуть зрозуміти благодійного впливу законів» [8, 62].

рішення про заміщення кременчуцького городничого в незалежності від результатів офіційного розслідування. В подальшому, коли стало відомо, що «по учинении следствия по последнему из оных Кременчугским Уездным судом, виновным не находится», рішення це двічі у пропозиціях від 31 липня і 18 серпня 1797 р. нав'язувалось малоросійському губернському правлінню, вочевидь не зацікавленому у зміщенні Д.Л. Головіна з посади. Натомість, І.П. Салтиков пропонував губернському правлінню «избрав же двух или трех чинов, по вновь подтвержденному высочайше штату Малороссийской Губернии без помещения остающихся и достойных занять то место, представить ко мне с формулярными о службе их списками» [цит. за: **Додаток 7**].

Сьогодні не можна з'ясувати напевно, чи було кременчуцького городничого заміщено тоді ж, чи це сталося пізніше. Із формулярних списків 1800 р. відомо лише про призначення кременчуцьким городничим 25 серпня 1799 р. П.А. Устимовича, але ймовірно то вже наслідки ревізії малоросійського воєнного генерал-губернатора О.А. Беклешова. Натомість, Д.Л. Головін у «Месяцослове» на 1802 р. згадується вже як новоросійський городничий у чині надвірного радника, з чого можна судити, що справа 1797 р. як мінімум не завадила його подальшій кар'єрі.

Під слідством і судом влітку 1797 р. перебував і прилуцький городничий, колезький асесор Ю.С. Круковський [27, арк. 68]. Втім, його було виправдано і лише у формулярі залишився запис: «Состоял под судом Малороссийского генерального суда по доносу о злоупотреблениях при приеме хлеба в Прилуцкий магазин, оправдан» [29].

Натомість, речницького городничого прапорщика Панкова (незадовго до того призначеного) було відсторонено від посади, при тому що малоросійська адміністрація вочевидь вже знала, що Речиця невдовзі переходить у відомство Мінської губернії [27, арк. 55].

Друга «хвиля» заміщень малоросійських городничих павлівської доби пов'язана з ревізією малоросійського воєнного генерал-губернатора, київського воєнного губернатора, управляючого в обох губерніях цивільною частиною О.А. Беклешова, який восени 1798 р. об'їжджає з ревізією міста Київської губернії, а навесні і на початку літа 1799 р. – Малоросійської губернії⁹.

Невідомо, чи всі повітові міста Малоросійської губернії мав відвідати О.А. Беклешов в рамках ревізії. За словами М.К. Сторожевського, маршрут воєнного генерал-губернатора пролягав через Золотоношу, Кременчук, Лубни, Переяслав, Пирятин, Полтаву, Прилуки, Хорол, тобто охоплював лише південну частину губернії [28, 108]. Завважимо, що городничі

9. Наскільки можна судити, через відкликання О.А. Беклешова до С.-Петербургу ревізію Малоросійської губернії не було завершено.

змінилися у 6 з 8 названих міст за короткий період між березнем і серпнем 1799 р. (Золоноша, Кременчук, Лубни, Переяслав, Полтава, Хорол). Зокрема, М.К. Сторожевський описує полтавського городничого кн. П.К. Шаховського як «старика, вероятно до смерті бы управлявшего городом, если бы не случилась в это время ревизия» [28, 108].

Переповідаючи враження місцевих спільнот від ревізії О.А. Беклешова, автор тогочасного анонімного вірша «Вояж по Малой России г. генерала от инфантерии Беклешова» спеціально зупиняється на відвідуванні Кременчука:

Смикнув потим до Кременчука,
И там всех переганьбував;
Була тут и купцям наука,
Усю брехню вин отгадав;
Дав и злодеям мартопляса,
Що бегали мов у Панаса,
Кровавым потом облились, <...>
Нагнав и судьям калазию,
Що знатеме всяк, поки вмре.
Не будуть драти белш с громады
И всяки робить неправды [5, 461].

Цікаво, що попри відверто неприязне ставлення до представників місцевого чиновництва, у автора «Вояжу» немає жодного слова про кадрові рішення О.А. Беклешова і, зокрема, заміщення городничих (взагалі, конкретику він уникає і, за єдиним виключенням, не згадує жодних прізвищ).

Автор «Вояжу» додає інформацію про відвідування двох міст північної частини губернії – Глухова та Новгорода-Сіверського:

А в Глухове, що и в Новгороде,
Було вельможнейший всей громаде,
За шкуру сала заливав;
За бедный там народ вступився,
Що на панив як розсердився,
То трохи з крику не пропав [5, 462].

Втім, на відміну від південних повітових центрів, цього разу заміщення городничих Глухова та Новгород-Сіверського не відбулося. Приблизно в той самий час було заміщено ніжинського (16 лютого 1799 р.) і сосницького (13 липня 1799 р.) городничих, проте поки що не можемо встановити, чи було це пов'язано з ревізією О.А. Беклешова. Опосередковано на можливість такої інтерпретації вказує В.С. Іконников: «Вскоре по окончании ревизии Беклешова последовал указ Сената (в авг. 1799 г.), по которому кн. Шаховской, «по старости лет и крайней слабости здоровья», был уволен от должности городничего; а из отрывков дела, переданного из архива киев. губ. правления в киевский центральный архив, видно, что та же участь постигла некоторых городничих и земских комиссаров в разных местах малороссийской губ.¹⁰» [9, 279].

10. Вище В.С. Іконников без коментарів цитує уривок з листа Д.П. Трошинського до гр. О.Р. Воронцова від 13 червня 1798 р.: «А.А. Беклешов <...> в крайнем затруднении по пово-

Той факт, що і Кременчук, і Глухів спеціально згадуються і під час розгляду «справ городничих» (1797), і під час ревізії О.А. Беклешова (1799), можна пояснити наявністю в обох містах впливової купецької та міщанської громади, здатної обстоювати свої права за можливих зловживань з боку городничого (особливо за прихильності вищої адміністрації), відносно нетривалим перебуванням відповідних городничих на своїх посадах і походженням останніх. Так, наприклад, у Стародубі чи Ніжині конфліктів, аналогічних глухівському чи кременчуцькому, не постало, оскільки городничі там або довго обіймали свою посаду, а отже, встигли виробити певні прийнятні неформальні правила взаємодії з місцевим населенням, або ж були місцевими уродженцями, що полегшувало розв'язання певних протиріч.

Загалом, попри усталене враження про павлівську адміністрацію як схильну до постійних структурних, номенклатурних і кадрових змін (вочевидь, це відноситься до вищих павлівських посадовців), аналіз персонального складу корпусу малоросійських городничих павлівської доби (див. Додаток 1) демонструє відсутність якогось розриву із управлінською логікою попереднього періоду у питанні комплектації кадрів. Як зазначалося вище, як мінімум 11 городничих і комендантів, призначених за Катерини II, продовжували службу на тих самих посадах і після сформування повітового поділу Малоросійської губернії (1797). Заміщення городничих мали місце з різних причин, серед яких і зловживання посадою, і відсутність порозуміння з громадою, і похилий вік. Серед призначень городничих маємо доволі багато вдалий, що підтверджується часом перебування на посаді. Так, відомо, що із призначених за Павла I городничих троє – полтавський М.М. Значко-Яворський, ніжинський М.Я. Почека та роменський І.М. Савицький – обіймали посаду більше 5 років. П'ять павлівських городничих – сосницький О.Д. Імшенецький, глухівський П.І. Лузанов, мглинський О.Є. Марков, золотоніський О.В. Нелобов і лубенський Ф.Ф. Пінкорнеллі – обіймали посаду більше 10 років. Причому двоє з них – городничі сосницький О.Д. Імшенецький та лубенський Ф.Ф. Пінкорнеллі завершили перебування на тій самій посаді вже за правління Миколи I (відповідно у 1834 та 1835 рр.).

Наведені нижче документи (додатки 2-8) друкуються вперше. При публікації збережено усі лексичні і стилістичні особливості оригінального тексту.

ду назначения его в Малороссийскую и Киевскую губ. генерал-губернатором: звание, кое по нынешнему положению, совсем разрушено, и он сам не знает ни точной должности, ни пределов власти онаго. Да и как ему в самом деле справлять служение, когда полиция не в его руках и когда он будет вне всякого сношения с государем, ибо он только по гражданской части управлять должен, а с сею частью не любят никаких представлений» [9, 270]. Втім, з часу призначення обсяг повноважень О.А. Беклешова, вочевидь, збільшився.

Додатки
№ 1.

Городничі та коменданти
Малоросійської губернії (1797-1800)

Анадольський Георгій Ілліч, хорольський городничий (25.08.1799 – к. 1802 – ?), надвірний радник (з 28.08.1798).

Андрєєв Ул'ян Іванович, стародубський городничий (15.08.1796 – к. 1806 – ?), колезький асесор (1797), надвірний радник (к. 1801).

Брежинський Петро Олександрович, сосницький городничий (28.03.1785 – 1798 – ?), прем'єр-майор (з 18.02.1785), надвірний радник (з 13.08.1797).

Волховський Михайло Степанович, ніжинський городничий (? – к. 1790 – п. 1799), надвірний радник (1790), колезький радник (з 05.04.1797).

Головін Дмитро Ларіонович, градизький городничий (? – к. 1795 – 1996 – ?), кременчуцький городничий (? – 1797 – ?), секунд-майор.

Грановський Іван Васильович, гадяцький городничий (31.07.1794 – 1800 – ?), секунд-майор, колезький асесор (з 17.02.1797).

Єфремов Георгій Матвійович, пирятинський городничий (16.01.1791 – к. 1802 – ?), ротмістр, колезький асесор (з 31.12.1793).

Значко-Яворський Михайло Максимович, полтавський городничий (13.06.1799 – 10.10.1804), титулярний радник (з 13.06.1799), колезький асесор (з 31.12.1802).

Імшенецький Омелян Данилович, сосницький городничий (13.07.1799 – к. 1833 – ?), губернський секретар (з 13.07.1799), титулярний радник (к. 1805), колезький асесор (к. 1809), надвірний радник (к. 1815), колезький радник (к. 1826), кавалер ордена св. рівноапостольного князя Володимира 4 ст. (к. 1830), відзнака за 35 років бездоганної служби (к. 1831).

Круковський Юхим Семенович, прилуцький городничий (10.1790 – к. 1802 – ?), капітан, надвірний радник (з 31.12.1799).

Лузанов Павло Іванович, глухівський городничий (29.01.1798 – к. 1812 – ?), титулярний радник (з 16.09.1797), колезький асесор (к. 1804), надвірний радник (к. 1806).

Марков Олександр Єгорович, мглинський городничий (01.01.1798 – 18.08.1798 (правлячий посаду); 18.08.1798 – к. 1810 – ?), титулярний радник (з 31.12.1795), колезький асесор (к. 1804).

Нелюбов Олексій Васильович, золотоніський городничий (03.06.1799 – к. 1811 – ?), надвірний радник (з 31.12.1791).

Нестеровський Степан Васильович, зінківський городничий (28.04.1797 – к. 1805 – ?), губернський секретар (з 28.04.1797), титулярний радник (к. 1803).

Пінкорнеллі Федір Федорович, лубенський городничий (23.06.1799 – к. 1834 – ?), колезький асесор (з 29.06.1799), надвірний радник (к. 1805),

колезький радник (к. 1821).

Почека Матвій Якович, ніжинський городничий (16.02.1799-19.02.1804), колезький асесор (з 07.08.1786), надвірний радник (з 31.12.1799), колезький радник (з 25.01.1801), статський радник (з 19.02.1804), кавалер (з 22.09.1802).

Райкович Олександр Семенович, переяславський городничий (07.03.1799 – к. 1803 – ?), титулярний радник (з 07.03.1799), колезький асесор (к. 1803).

Різенкамф Карло Єгорович, чернігівський городничий (31.08.1800 – к. 1803 – ?), колезький асесор (з 31.08.1800).

Савицький Іван Миколайович, роменський городничий (27.05.1799 – к. 1804 – ?), титулярний радник (з 05.04.1797), колезький асесор (к. 1801).

Сахновський Павло Якимович, чернігівський комендант (? – к. 1793 – 27.07.1797 – ?), полковник (з 19.07.1791), кавалер ордена св. рівноапостольного князя Володимира 4 ст. (з 02.09.1793), генерал-майор (з 27.07.1797).

Соболевський Іван Володимирович, новгород-сіверський городничий (05.01.1797 – 1800 – ?), колезький асесор (з 21.08.1797).

Устимович Прокопій Андрійович, кременчуцький городничий (25.08.1799 – к. 1801 – ?), надвірний радник (з 31.12.1799).

Федоров Олександр Якович, козелецький городничий (02.01.1782 – 1800 – ?), секунд-майор, колезький асесор (к. 1792), колезький радник (з 29.06.1799).

Халкидонський Іван Самойлович, конотопський городничий (05.12.1795 – 1800 – ?), колезький асесор (з 16.05.1785).

Шагаров Дмитро Миколайович, глухівський городничий (? – к. 1795 – 1797 – ?), секунд-майор.

Шаховської Петро Кирилович, полтавський городничий (? – к. 1795 – 13.06.1799 – ?), надвірний радник, князь.

№ 2.

**[Лист генерала-фельдмаршала,
командуючого Українською дивізією,
генерала-інспектора над усією кавалерією,
управляючого Малоросійською губернією
І.П. Салтикова до дійсного статського
радника, малоросійського губернатора
Я.Л. Бакуринського від 13 березня 1797 р.]**

Его Превосходительству Якову

Леонтьевичу Бакуринському

№ 19

Пол: 16го Марта 1797го

Высочеродный и Превосходительный
Господин Действительный Статский Советник,
Малороссийский Губернатор и Кавалер

Милостивый Государь мой!

Кременчугские купцы и мещане по получении
указа о присоединении к Малороссийской Губернии

отошедших было к бывшему Екатеринославскому наместничеству уездов отправили от 14го Генваря сего года в Черниговское Губернское Правление прошение на тамошнего городничего Майора Головина, прописывая в оном чинимые им от него обиды и несправедливости. – Всякое подобное представление, а тем более когда оно идет от целого общества, должно быть уважено, и для того Ваше Превосходительство по получении сего не оставьте уведомить меня, получена ли в Правлении вышеупомянутая просьба и что по ней сделано.

В Зенькове, так как в нем назначено быть Повету, имеете Ваше Превосходительство по причине многолюдства, частых торгов в нем / бываемых и большой проезжей дороги, на которой он стоит, определить когонибудь для отправления городнической должности, избрав к тому человека, который бы имел для сего способности и особливо был бы честного поведения и о назначении такового Ваше Превосходительство меня уведомите. Я навсегда с почтением к вам пребуду.

Милостивый Государь мой!
Вашего Превосходительства
покорный слуга

[Підпис]

№ 62

Ч. 13 Марта
1797го году.

Киев.

(Центральний державний історичний архів. – Ф. 1336 «Малороссийское губернское правление». – Оп. 1. – Спр. 17 «Предложения военного губернатора за 1797 г.». – Арк. 62-62зв.).

№ 3.

**[Лист генерала-фельдмаршала,
командующего Українською дивізією,
генерала-інспектора над усією кавалерією,
управляючого Малоросійською губернією
І.П. Салтикова до дійсного статського
радника, малоросійського губернатора
Я.Л. Бакуринського від 30 червня 1797 р.]**

Пол: 2го Июля 1797го

Высокородный и Превосходительный Господин Действительный Статский Советник, Малороссийский Губернатор и Кавалер

Милостивый Государь мой!

Находится в Чернигове по приказанию моему Майор Головин, призванный к ответу в принесенных на него от Кременчугских граждан жалобах, предметом которых было особливо отрешение его от должности, за его недоброхотство к жителям и суровое с ними обращение; но как в поступивших из бывшего Екатеринославского Наместнического Правления в Малороссийское делах есть также на него некоторые прозбы, то Ваше Превосходительство не оставьте принять мер к скорейшему оных разобранию и что потому окажется меня уведомите.

С почтением к вам навсегда пребуду

Милостивый Государь мой!
Вашего Превосходительства
покорный слуга

[Підпис]

№ 163

Июня 30. дня

1797го года

Киев.

(Центральний державний історичний архів. – Ф. 1336 «Малороссийское губернское правление». – Оп. 1. – Спр. 17 «Предложения военного губернатора за 1797 г.». – Арк. 91).

№ 4.

**[Пропозиція генерала-фельдмаршала,
командуючого Українською дивізією,
генерала-інспектора над усією кавалерією,
управляючого Малоросійською губернією
І.П. Салтикова Малоросійському губернському
правлінню від 14 липня 1797 р.]**

Его Превосход: Я.Л. Бакуринскому.

Пол: 18го Июля 1797

От Генерала фельдмаршала, Управляющего Малороссийскою Губерниєю и Кавалера.

Малороссийскому Губернскому Правлению.

По представлению Правления сего от 6го сего Июля месяца под № 24523, что оно по делу Майора Головина предписало Кременчугскому Уездному суду учинить на законном основании исследование на месте, и что потому упомянутому самому Головину нужно быть там, Правление в следствие того предпишет ему явиться в оном суде.

[Підпис]

№ 182

Ч. 14. Июля

1797 года.

Киев.

(Центральний державний історичний архів. – Ф. 1336 «Малороссийское губернское правление». – Оп. 1. – Спр. 17 «Предложения военного губернатора за 1797 г.». – Арк. 105).

№ 5.

**[Пропозиція генерала-фельдмаршала,
командуючого Українською дивізією,
генерала-інспектора над усією кавалерією,
управляючого Малоросійською губернією
І.П. Салтикова Малоросійському губернському
правлінню від 31 липня 1797 р.]**

Пол: 2го августа 1797

От Генерала фельдмаршала, Управляющего Малороссийской Губерниєю и Кавалера.

Малороссийскому Губернскому Правлению.

Правление сие от 27го июля в следствие предложений моих представляет, что Майор Головин по делам, из бывшего Екатеринославского наместничества в Малороссийскую Губернию

поступившим, и по учинении следствия по последнему из оных Кременчугским Уездным судом, виновным не находится. Но как по дошедшим до меня жалобам и сведениям действительно оказывается, что он с выполнением должности своей не умел соединить онаго добродетельства и человеколюбия, во всяком звании необходимых, и огорчая Граждан, которых общее спокойствие и личная каждого безопасность вверена его начальству, поступал противно, что принадлежит до обязанности звания его в рассуждении жителей, 255^я статье высочайшаго учреждения для Управления Губерний; то я и предлагаю Правлению сему, разрешив его от всякой по другим делам подсудимости, уволить его куда он пожелает, и сие будет для него свойственным обстоятельству наказанием.

[Підпис]

№ 216

Ч. 31. Июля

1797 Года.

Киев.

(Центральний державний історичний архів. – Ф. 1336 «Малороссийское губернское правление». – Оп. 1. – Спр. 17 «Предложения военного губернатора за 1797 г.». – Арк. 126.)

№ 6.

**[Пропозиція генерала-фельдмаршала,
командуючого Українською дивізією,
генерала-інспектора над усією кавалерією,
управляючого Малоросійською губернією
І.П. Салтикова Малоросійському губернському
правлінню від 31 липня 1797 р.]**

Пол: 2го Августа 1797

От Генерала фельдмаршала, Управляющаго Малороссийской Губернией и Кавалера.

Малороссийскому Губернскому Правлению.

Из полученных мною рапортов Глуховского уездного суда и Глуховского городничего майора Шагарова, также и прошений города того Городского Главы поручика Данилова и дворянина Яцуты усмотрел я происходящие там беспорядки и безчинства, делающие соблазн другим и заставляющие терять всякое уважение к тем, кто по званию своему оное иметь бы должен. – Правление об них конечно небезызвестно, и потому предлагаю оному отрешив от должностей Городничего и Главу, велеть отправлять должность первого офицеру штатной команды в том же городе с замечанием ему быть исправным и осторожным в выполнении оной; а наместо последнего предоставить обществу избрать другого. О происшедшем же беспорядке препоручить по усмотрению правления учинить исследование, и виновных по оному предать законному суждению.

[Підпис]

№ 217

Ч. 31. Июля 1797 Года.

Киев.

(Центральний державний історичний архів. – Ф. 1336 «Малороссийское губернское правление». – Оп. 1. – Спр. 17 «Предложения военного губернатора за 1797 г.». – Арк. 127).

№ 7.

**<Пропозиція генерала-фельдмаршала,
командуючого Українською дивізією,
генерала-інспектора над усією кавалерією,
управляючого Малоросійською губернією
І.П.Салтикова Малоросійському губернському
правлінню від 18 серпня 1797 р.>**

Пол: 20 августа 1797

От Генерала фельдмаршала, Управляющаго Малороссийской Губернией и Кавалера.

Малороссийскому Губернскому Правлению.

Правление сие от 7го Августа испрашивает меня разрешения как поступить в следствие предложения моего оному от 31го Июля об увольнении Майора Головина от должности с прописанием указа из Правительствующего Сената, полученного и мною от 23го апреля, чтоб определенных от онаго чинов, долженствующих по новым штатам остаться при местах своих от оных не отлучать, разве которые из них по каким либо причинам окажутся неспособными. Я на сие нахожу Правлению сказать, что Майор Головин действительно признан мною неспособным к отправлению Городнической должности, о чем я и Правительствующему Сенату донес, и что видеть могло Правление из вышеупомянутого предложения моего от 31го июля, не изъясняя неуместного тут о таковой неспособности недоразумения, которое легко бы могло разрешиться собственным Правления сего представлением от 23 марта под № 11834^м где прописан рапорт Кременчугских Городской Думы и Городового Магистрата. По сему и предлагаю повторительно Правлению исполнить предложение мое от 31го Июля, как не противное вышеупомянутому Правительствующего Сената указу и последовавшее по долгу звания / моего в высочайшем учреждении для управления Губерний изображенного, о чем Правление должно бы удостовериться не входя с тем представлением своим от 7го августа. Избрав же двух или трех чинов, по вновь подтвержденному высочайше штату Малороссийской Губернии без помещения остающихся и достойных занять то место, представить ко мне с формулярными о службе их списками.

[Підпис]

№ 245

Ч. 18 Августа.

1797 Года.

Киев.

(Центральний державний історичний архів. – Ф. 1336 «Малороссийское губернское правление». – Оп. 1. – Спр. 17 «Предложения военного губернатора за 1797 г.». – Арк. 139-139зв.)

№ 8.

**Пропозиція генерала-фельдмаршала,
командуючого Українською дивізією,
генерала-інспектора над усією кавалерією,
управляючого Малоросійською губернією****І.П. Салтикова Малоросійському губернському
правлінню від 1 вересня 1797 р.]**

Пол: 4 Сентября 1797, полд.

От Генерала фельдмаршала, Управляющаго Малороссийской Губерниєю и Кавалера.

Малороссийскому Губернскому Правлению.

По поданной ко мне от майора Шагарова просьбе, что составляющие Глуховский уездный суд имея личные на него неудовольствия и входя на него с представлениями, не могут производить предписанного исследования учиненных им по должности упущений с тем беспристрастием, какового в таких случаях желать бы должно, предлагаю Правлению присоединением к ним кого-либо из людей, зазрению его себя неподвергающих, просителя удовлетворить, и тем самым сделать несомненным последствие дела сего.

[Підпис]

№ 287 Ч. 1 Сентября 1797 года Киев.

(Центральний державний історичний архів. – Ф. 1336 «Малороссийское губернское правление». – Оп. 1. – Спр. 17 «Предложения военного губернатора за 1797 г.». – Арк. 163).

Посилання

1. Ананьева Т.Б. Передмова // Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 5-18.

2. <Анучин Е.Н.> Исторический обзор развития административно-полицейских учреждений в России, с Учреждения о губерниях 1775 г до последнего времени. Составлен, по распоряжению Министра Внутренних дел, Чиновником особых поручений при Министре Е.Анучиным. – СПб.: Тип. МВД, 1872. – 239 с.

3. Байгутлин Р.И. Организационно-правовые основы деятельности полиции Оренбургской губернии в 1775-1862 гг.: Дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01. – М., 2003. – 189 с.

4. Белецкий С., Руткевич П. Исторический очерк образования и развития полицейских учреждений в России. – СПб., 1913. – 42 с.

5. «Вояж по Малой России г. генерала от инфантерии Беклешова» // Киевская старина (далі: КС). – 1890. – Т. XXVIII. – Март. – С. 458-463.

6. Галь Б.О. Міста-фортеці Лівобережної України на зламі XVIII-XIX ст. // Сіверянський літопис. – 2011. – № 5. – С. 17-26.

7. Галь Б.О. Ніжинські поліцейські службовці кінця XVIII – першої половини XIX ст. // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. (Серія «Ніжинознавчі студії», № 10): Зб. наук. пр. / Посохов С.І. (гол. ред.), Коваленко О.Б. (заст. гол. ред.), Титова О.М. (заст. гол. ред.), Бойко О.Д., Верба І.В., Верменич Я.В. [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. Вип. 15 (18). – К.: Центр пам'яткознавства НАН України, 2013. – С. 29-46.

8. Довнар-Запольский М.В. Администрация и суд при Николае I // Известия Азербайджанского государственного университета им. В.И. Ленина. – 1925. – Т. 2-3. – С. 3-67.

9. Иконников В. Александр Андреевич Беклешов (1743-1808) малороссийский военный генерал-губернатор, киевский военный губернатор, генерал-прокурор // КС. –

1890. – Т. XXVIII. – Февраль. – С. 255-304.

10. Китицын П. Малороссийская губерния // КС. – 1889. – Т. XXVI. – Август. – С. 534-543.

11. Ключков М.В. Очерки правительственной деятельности времени Павла I. – Пг., 1916. – IV, 629 с.

12. Ковалевский А. Из прошлого. Некоторые подробности, касающиеся учреждения Малороссийской (Черниговской) губернии в 1796-1797 годах (по неизданным архивным документам). – Чернигов, [б.м. и г.] – 16 с.

13. Корф С.А. Дворянство и его сословное управление за столетие 1762-1855 годов. – СПб., 1906. – VIII, 720 с.

14. Лазарева О.В. Провинциальная полиция в конце XVIII – начале XX в.: По материалам Пензенской губернии: Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Саранск, 2000. – 249 с.

15. Месяцослов и общий штат Российской империи на <1831-1842>. В 2-х частях. – СПб., <1831-1835>. – Ч. 2.

16. Месяцослов с росписью чиновных особ в государстве на лето от Рождества Христова <1782-1796, 1802-1804>. – СПб., <1782-1796, 1802-1804>.

17. Месяцослов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1805. – СПб., 1805.

18. Месяцослов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова <1806-1816, 1818-1829>. В 2-х частях. – СПб., <1806-1816, 1818-1829>. – Ч. 2.

19. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. В 4-х тт. – К., 1908. – Т. 1. – 8, 519 с.

20. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. В 4-х тт. – К., 1910. – Т. 2. – 720, 20 с.

21. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. В 4-х тт. – К., 1912. – Т. 3. – IV, 824, 24 с.

22. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. В 4-х тт. – К., 1914. – Т. 4. П-С. – IV, 832, 26 с.

23. Модзалевський В.Л. Малоросійський родословник / Упорядкування В.В. Томазов. – К.-СПб.: Видавництво ВІРД, 2004. – Том V. – Випуск 5. – 100 с.

24. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года (далі: ПСЗ РИ). – СПб., 1830. – Т. XXI. – 954 с.

25. ПСЗ РИ. – СПб., 1830. – Т. XXIV. – 872 с.

26. ПСЗ РИ. – СПб., 1830. – Т. XXV. – 933 с.

27. Предложения военного губернатора за 1797 г. 01-12.1797 // ЦДІАК, ф. 1336 «Малороссийское губернское правление», оп. 1, спр. 17, 725 арк.

28. Сторожевский Н.К. Полтава в 1799 г. // Полтавский адрес-календарь на 1887 г. – Полтава, 1886. – С. 107-121.

29. Формулярные списки чиновников учреждений Малороссийской губернии. 1800 // РГИА, ф. 1349 «Формулярные списки чинов гражданского ведомства (коллекция)», оп. 4, д. 59, 267 л.

30. Хижняков В. Черниговская старина. (1765-1810 гг.). По архивным бумагам городской думы // КС. – 1899. – Т. LXV. – Июнь. – Отд. 1. – С. 367-407.

31. Чернова И.В. Томская городская полиция в конце XVIII – начале XX вв.: Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Томск, 2005. – 181 с.

Галь Б.А. Комплектация кадров городничих Малороссийской губернии

В статье рассматриваются особенности процесса комплектации кадров городничих Малороссийской губернии (1797-1800).

Ключевые слова: губерния, город, полиция, городничий, назначение, замещение.

Hal' B.O. The staffing of gorodnichies of Malorussian hubernia

The article deals with features of the staffing of gorodnichies of Malorussian hubernia (1797-1800).

Key words: hubernia, town, police, horodnichiy, appointment, replacement.

20.03.2013 p.